

VERSLAG

Boyekoli Ebale Congo 2010 (lingala voor 'Studie van de Rivier')

Het relatief jonge Congowoud is het grootste tropische bos ter wereld na het Amazonewoud, en strekt zich in het Congobekken uit over bijna twee miljoen km². Ondanks de immense biodiversiteit die het herbergt, is het tropische bos veel minder goed bestudeerd dan zijn Zuid-Amerikaanse tegenhanger. In april-mei-juni 2010 werd daarom een gigantische expeditie georganiseerd met als doel om de lokale biodiversiteit in kaart te brengen. Hierbij legden 67 internationale wetenschappers verdeeld over twee boten 700 km rivier af tussen Kisangani en Bumba.

De Congo-stroom met één van de twee expeditieboten.

Doelstellingen

In ons Laboratorium voor Diversiteit en Systematiek van Dieren o.l.v. Prof. Filip Volckaert richt het evolutionair onderzoek van postdoctoraal onderzoekster Dr. Tine Huyse zich op de parasitaire wormen van vissen (Drs. Maarten Vanhove) en mensen (Drs. Frederik Van den Broeck). Maarten Vanhove bestudeert de parasietenfauna van o.a. Afrikaanse cichliden, en Frederik Van den Broeck werkt op de moleculaire epidemiologie van de tropische bilharzia parasiet. Het Congobekken vormt werkelijk een blinde vlek op de kaart wat betreft kennis van de parasitaire fauna. Daarom wilden we in deze expeditie de soorten en aantallen van voornamelijk visparasieten in kaart brengen. Er werden zoveel mogelijk vissen verzameld en onder de loep gelegd. Hiervoor werd samengewerkt met de groep Ichthyologie o.l.v. prof. Jos Snoeks van het Afrikamuseum in Tervuren, die ook een prominente rol speelde in de organisatie van de expeditie.

Het tweede basiskamp nabij vissersdorp Kona op de zijrivier Itimbiri (Foto: Kris Pannecoucke).

Meer dan een jongensdroom

Na mijn eerste zes levensjaren in Congo doorgebracht te hebben, werd mijn fascinatie voor Congo, de stroom en de wetenschap verder aangewakkerd door de vele verhalen van mijn (groot)ouders, boeken en de ervaringen van menig wetenschapper. Ik droomde er dan ook als kind al van om ooit zelf wetenschappelijk onderzoek te kunnen doen op de stroom. Maar de expeditie is uiteraard meer dan gewoon een jongensdroom. Het is niet alleen één van de grootste expedities ooit georganiseerd in Centraal-Afrika, maar het is ook een onderdeel van een breder opgevatte Belgisch-Congolese samenwerking, opgezet door organisatoren Erik Verheyen en Hilde Keunen, waarbij gestreefd wordt naar duurzame projecten. Zo is ondertussen de bouw van een biodiversiteitscentrum in Kisangani in de finale fase, waardoor Congolese biologen de biodiversiteit van het Congobekken verder kunnen blootleggen.

De afvaart

Dat alle wetenschappers deze droom en passie voor natuur en onderzoek deelden, werd duidelijk toen de boot bijna geruisloos de eerste kilometers aflegde. De typische bekende taferelen bevestigden dat we ons daadwerkelijk

op de stroom bevonden: overladen boten (6,5 ton wetenschappelijk materiaal, 6 ton droge voeding, 30.000 liter drinkwater, 30.000 liter benzine, geslachte koeien, geiten en varkens ...), de geur van gebakken bananen, rijst, vis en pondu (of sakasaka, lijkt een beetje op spinazie, maar dan op basis van maniokbladeren) en het geschreeuw van de navigator op de voorsteven die met een lange stok de zandbanken traceerde. Sommige wetenschappers zaten rustig in groepjes kennis te maken terwijl anderen in stilte ongelovig voor zich uit starden. Deze stilte en vredige rust onder de onderzoekers sprak boekdelen: voor de meesten onder ons was het een

Nadat de vissen uit de netten zijn gehaald, worden ze aan land geklasseerd (foto: Emmanuel Vreven (KMMA) en Frederik.)

stap in de duisternis, niet goed wetend wat te verwachten, vertoevend in de grijze zone tussen droom en werkelijkheid, opgelucht dat het langverwachte avontuur eindelijk begonnen was.

Sjacie en de chocoladefabriek

Meer dan 60 wetenschappers van diverse nationaliteiten (vooral Congolezen en Belgen, maar ook wetenschappers uit Nederland, Italië, VS, Noorwegen ...) en specialisaties (botanisten, archeologen, linguïsten, ichtyologen ...) namen deel aan de expeditie. Drop deze allemaal in een onbestudeerd woud met nog meer te ontdekken fauna en flora, en je krijgt het effect van Sjacie en de chocoladefabriek: een troep verlekkerde kinderen die aan hun lot worden overgelaten in een snoepparadijs. Alle wetenschappers verspreidden zich elke ochtend als mieren door het oerwoud, verlangend om iets nieuws te ontdekken. Vallen werden hoog in de bomen gelegd, visnetten uitgehangen, diepe putten werden gegraven voor de overblijfselen van een vroegere beschaving, anderen zochten naar korstmossen en de stoersten onder ons gingen 's nachts op pad om reptielen en amfibieën te vangen. Na de vangst werd alles verder bestudeerd en geklasseerd in een geïmproviseerd wetenschapdorp.

Expeditie naar het meer

Hoewel er over elke dag verhalen te vertellen zijn, beschrijft 'de expeditie naar het meer' het best hoe moeilijk en onvoorspelbaar de omstandigheden soms waren. Op een hydrologische kaart hadden we een meer ontdekt niet zo heel ver van ons basiskamp. Een select groepje van een 30'tal geïnteresseerde wetenschappers ging op pad: na enkele uren kanovaren en stappen (eigenlijk

Op een deel van de vissen wordt vervolgens gezocht naar parasieten (foto: Frederik).

meer ploeteren door poeltjes en modder) door het woud kwamen we eindelijk bij het meer aan. We moesten echter het meer oversteken naar een dorp om bevestiging te krijgen van de dorpsoudsten dat we op soortenjacht mochten gaan op hun land. Eén voor één werden de wetenschappers overgebracht met een miniprauw, wat nog eens een dik uur in beslag nam. Eindelijk aangekomen en toestemming verkregen, ontstond er een zware ruzie tussen de dorpingen onderling over wie alle wetenschappers terug het meer mochten overzetten. Tussen al het geduw en getrek, trachtte Erik Verheyen iedereen tot een consensus te krijgen, terwijl sommige onderzoekers omringd door een boze menigte er alsnog in slaagden libellen of waterstalen te verzamelen. Voor de meesten onder ons was het echter een mislukte dag. Zo kocht ik uit pure wanhoop bij een lokale visser 4 cichliden (*Tilapia tholloni*) in de hoop wat parasieten te vinden. Ironisch genoeg gaan deze vissen nu wel bijdragen aan een van de eerste publicaties ooit over visparasieten in de Congostroom.

Eerste resultaten

In totaal zijn er 171 vissen (> 30 vissoorten) onderzocht op parasieten, waaronder 21 cichliden, een groep baarsachtige vissen van groot economisch en wetenschappelijk belang. Een indruk tijdens de expeditie zelf was dat de diversiteit aan parasieten lager was op de stroom zelf dan op de zijrivieren, hoewel deze observatie nog formeel bevestigd moet worden. Momenteel zijn we volop de parasietenfauna aan het beschrijven met morfologische en genetische technieken. Zo vinden we alvast verschillende parasietsoorten per cichlidensoort, en wellicht gaat het hier voor het overgrote deel om soorten nieuw voor de wetenschap.

door Frederik Van den Broeck

